

поведінку та діяльність та ін.); 2) юридична діяльність (правотворча, правозастосовча, практична, спеціалізована та ін.); 3) норма (юридична, неофіційна, групова, кримінальна, обмежувально-спонукальна функція норми та ін.); 4) злочинність (психолого-юридичні характеристики; соціально-психологічні, індивідуально-психологічні причини та умови, стан, динаміка та структура, загальна та спеціальна профілактика та ін.); 5) правопорушення (адміністративне, кримінальне, готування та вчинення, санкції та ін.); 6) злочин (зовнішня та внутрішня психологічна структур; особливості корисливих, насильницьких, професійних злочинів, злочинів у складі організованої групи та ін.); 7) відповідальність (віковий, психолого-психіатричний критерії відповідальності, види відповідальності та ін.); 8) покарання (каральний, виховний та профілактичний аспекти, сприйняття та готовність до покарання, психологічне забезпечення виконання та відбуття покарання та ін.); 9) вина (особливості умислу та необережності, міра та ширість визнання, визнання як обставина, що пом'якшує покарання, як чинник ресоціалізації та ін.); 10) каяття (міра, щиросердність та стійкість; каяття як обставина, що пом'якшує покарання, як чинник ресоціалізації та ін.)

Основні правові поняття, які використовує юридична психологія: 1) насилля чи агресія (фізична, вербальна, пряма, опосередкована, проти життя та здоров'я, сексуальна, тероризм та ін.); 2) діяння (активна та пасивна форми, суспільна небезпечність, винність, караність та ін.); 3) крадіжництво (мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 4) шахрайство (форми – обман, зловживання довірою, мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 5) фальшивомонетництво (мотиви, виготовлення, збут, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 6) вимагательство чи здирництво (мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 7) хуліганство (мотиви, готування, способи здійснення, психологічні особливості суб'єктів та ін.); 8) винний (підозрюваний, звинувачений, підсудний, особливості їх психології та поведінки); 9) потерпілий (особливості психології та поведінки); 10) жертва (різновиди, уявна жертва, особливості психології та поведінки); 11) свідок (особливості психології та поведінки); 12) засуджений (типи за спрямованістю, особливості психології та поведінки); 13) кримінально-процесуальна дія (допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання, огляд місця події злочину); 14) судовий розгляд (пізнавальний, реконструктивний, комунікативний, організаційно-управлінський аспекти та ін.); 15) оперативний працівник (особливості психології та поведінки); 16) слідчий (особливості психології та поведінки); 17) суддя (особливості психології та поведінки); 18) прокурор (особливості психології та поведінки); 19) адвокат (особливості психології та поведінки); 20) пенітенціарний працівник (особливості психології та поведінки).

Сучасний етап розвитку юридичної психології дозволяє виділити у її категоріально-понятійному апараті так звані базисні чи метакатегорії. До них відносяться «особистість», «діяльність», «норма», «злочинність», зміст, основні напрямки теоретичної розробки та практично-прикладного застосування категорій «особистість» та «діяльність» будуть спеціально розглянуті у наступних розділах.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КАТЕГОРІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Хохліна О.П.,

професор кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

Категорія діяльності є однією з базових у психологічній науці. Під неї «підводиться» значна частина психологічних знань, а діяльнісний підхід залишається пріоритетним як у практичній, так і дослідницькій діяльності в юридичній психології. Адже робота у контексті професійної підготовки фахівців у галузі права, вивчення психологічних аспектів професійної діяльності з метою підвищення її ефективності має здійснюватись щонайперше з урахуванням психологічної суті діяльності та використання діяльнісного підходу. Лише за цієї умови уможливується повнота характеристики юридичної діяльності, зміст якої конкретизується відповідно до її специфічних особливостей. Конкретизується предмет вивчення й стосовно того, на тлі якої провідної діяльності досліджуваних воно здійснюється (для курсантів та студентів – учбової з орієнтацією на професіограму юриста; для фахівців - трудової). Адже кожний провідний вид діяльності, який найбільше позначається на розвитку особистості, має свої специфічні мету, мотиви, дії, одиниці, що мають враховуватися для досягнення ефективності впливів.

Діяльність – суто людська форма активності. У широкому розумінні це специфічно людська форма ставлення до навколишньої дійсності, змістом якої є доцільне її перетворення. У більш вузькому – діяльність є активністю, що регулюється усвідомленою метою. У найбільш абстрактному та загальному визначенні категорія діяльності розкриває відношення «суб'єкт-об'єкт». Діяльність характеризується суспільним характером, цілеспрямованістю, плановістю, систематичністю, суб'єктивністю, предметністю.

Найбільшою мірою суть діяльності досягається при визначенні її структури. Наведемо найуживаніші у психології. 1. Структура діяльності, відповідно до необхідних умов здійснення: суб'єкт, потреба та мотив, предмет, власне зовнішні та внутрішні умови, знаряддя, процес, результат. Діяльність завжди здійснює людина-суб'єкт, яка діє з конкретним предметом у певних умовах завдяки знаряддям (засобам), що використовуються в процесі одержання певного результату, відповідного до потреби, одержаної у меті. 2. Одиницею діяльності (найдрібнішою частиною, що зберігає властивості цілого) є задача (завдання). Її розв'язання пов'язується з розглядом змістової, операційно-організаційної та мотиваційної сторін. Мотиваційна – наявність у суб'єкта позитивного ставлення до розв'язання задачі; змістова – наявність знань, необхідних для виконання діяльності. Організаційно-операційна – володіння навичками та вміннями, необхідними для виконання діяльності. Без наявності цих складових процес діяльності не є можливим. 3. Діяльність здійснюється у процесі розв'язання завдань за етапами – аналіз, планування, організація, практичне виконання діяльності, контроль, оцінка її результатів – з використанням дій та рухів. Дії – це окремі акти діяльності, спрямовані на певні цілі. Способи виконання дій в конкретних умовах – це операції; способи дій розглядаються як навички та вміння. Елементами дій є рухи – виконавчі, гностичні, пристосування. 4. Як структуру діяльності розглядають складові психічної діяльності, які забезпечують процес зовнішньої діяльності. Б.Ф.Ломов до складових діяльності, які розкривають різні аспекти та рівні регулюючої функції психічного у підготовці, організації та виконання діяльності, в ході якої перетворюється її предмет, відносить мету, мотив, мету, планування діяльності, переробку інформації, оперативний образ, прийняття рішення, дії, перевірку та корекцію результатів. До інтегративних складових психіки, які можуть переважати у забезпеченні зокрема юридичної діяльності, відносять пізнавальну, конструктивну, комунікативну, організаційну. Відповідно визначаються й різновиди юридичної діяльності. Загалом же у психології виокремлюються види діяльності: психічна (внутрішня) та зовнішня (практична); ігрова, учбова, трудова, спілкування, праця; теоретична, практична; репродуктивна, творча; перцептивна, мнемічна, мисленнєва тощо.

Суть діяльності покладається в основу діяльнісного підходу як методологічного інструментарію психолога-дослідника та практика. Відповідно до нього, психічне явище має розглядатися через призму діяльності його носія, виходячи з принципу єдності, взаємозумовленості психіки та діяльності. Діяльнісний підхід використовується для розуміння суті психічного, його походження, форми існування та прояву, призначення, формування (розвитку, корекції) тощо. 1. До психічного слід підходити як до діяльності (говоримо про психічну діяльність). Психічна діяльність має структуру зовнішньої (предметної). А виявлення спільності між будовою зовнішньої та внутрішньої діяльності, за О.М.Леонтьєвим, дозволяє зрозуміти постійно існуючий між ними обмін ланками: ті чи інші розумові дії можуть входити до структури практичної діяльності і, навпаки, зовнішні (практичні) рухові операції можуть обслуговувати виконання розумових дій у структурі суто психічної діяльності. Зовнішня діяльність реалізується з участю психофізіологічних функцій, які є її основою і певною мірою впливають на її плин. Водночас ці функції породжуються, проявляються та перебудовуються в діяльності. Зазначене дозволяє жорстко не протиставляти зовнішню та внутрішню діяльність за умови її організації відповідно до суті психічного явища, яке є предметом дослідження. 2. До психічного потрібно підходити також як до того, що породжується в діяльності з метою регуляції цієї діяльності. Діяльність, з одного боку – це процес, у якому породжується психічне відображення світу у голові людини, а з іншого – процес, який сам керується психічними процесами. Ідеться про необхідність спеціальної організації діяльності, виконання якої породжувало б зміни щодо психічного явища, розвиток якого, в свою чергу, сприяв би регуляції тієї ж діяльності. 3. До психічного потрібно підходити як до того, що проявляється в діяльності. Відповідно, вивчення психічного та спостереження за його змінами можливе на основі аналізу процесу та результатів виконання діяльності. 4. Психіка формується (розвивається, коригується) в діяльності; у процесі інтеріоризації зовнішньої діяльності у внутрішню. Найефективніше це відбувається за умови спеціальної побудови зовнішньої діяльності: становлення в особі предмета психологічного впливу має здійснюватися за спеціальної організації діяльності, в якій закладаються усі необхідні параметри для формування психічного явища з урахуванням структури діяльності.

ЦІЛЬОВИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС

Охріменко І.М.,

професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

З урахування безпосередньої прикладної спрямованості оперативної практики та в умовах частого дефіциту інформації щодо майбутніх об'єктів взаємодії особливої значущості набуває саме цільова підготовка суб'єктів. Безсумнівно, що важливим компонентом цільової підготовки працівників є попереднє вивчення особи об'єкта впливу – з'ясування та оцінка його типологічних й індивідуально-психологічних особливостей, що стає основою для побудови психологічно обгрунтованої взаємодії, вибору оптимальної тактики власної поведінки. Загалом це є психологічною закономірністю, тобто стосується всіх пізнавально-комунікативних ситуацій оперативно-службової діяльності фахівця.

Загалом цільовий характер сучасної психологічної підготовки працівників оперативних підрозділів ОВС, на нашу думку, має забезпечуватися:

– зважанням на властиві конкретній особі соціальні норми поведінки;